

נאמנגב

ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גליון מס' 11 א' שבט תשע"ו, 11 נואר 2015

R.A.F (Royal Air Force) היה כאן

אחד מהדת"קים (דירים תת קרקעים) בשירות חיל האויר המלכותי בשדה
תימן למטוסי האריקין, נבנה ב 1941 - ממתין לשימורו במסגרת מוזיאון
מקומי "ציפור מטוס".

לציבור הנאמנים שלום

הסתיומה ונעלמה מעבר לאופק שנת 2015. מבחינות רבות לא הייתה זו שנת עבודה לה הורגלנו. הבחירות לכנסת, הקמת ממשלה חדשה, תחלופת השרים ואיחור באישור תקציב המדינה - לא הקלו על העבודה בשטח. אף על פי כן, על שמרים לא דגרנו ומצפון ועד דרום המשיכה בעבודה המועצה לשימור אתרים.

בעזרת אבי נבון מלהב, הופקו שני סיורים רכובים לאורך מסלול האתרים שעברה חטיבת גולני ב - 1949 עת ירדה עם חטיבת הנגב לכיבוש אילת; התקיימה פגישת עבודה במועצה לשימור, עם אדריכל התכנית החדשה לעיר העתיקה באר שבע בכוונה להשפיע על מהלכיה; ביום שלישי 17 בנובמבר 2015, חנכנו ברוב עם את שימור ושיקום בקתת אום רשרש באילת; ביום שלישי 8 בדצמבר 2015, חנכנו את שימורה ושיקומה של תחנת הרוח במושב לכיש; פעילי אשקלון ממשיכים להוביל את תלמידי העיר בנושא "אמץ אתר"; לאחרונה החלטנו לרכז כוחות עם מחלקת החינוך בבאר שבע לנושא "אמץ אתר".

תכניות עבודה רבות יש למועצה לשימור אתרים במחוז הנגב בשנת 2016. אירועים בנושא המרכזי השנה - 70 שנה להקמת 11 הנקודות בנגב: כנס "הנגב קם לתחייה" בקיבוץ עלומים ביום שני 1 בפברואר 2016 ויום עיון מרכזי בנושא בקיבוץ חצרים ביום שני 11 באפריל 2016; שימור ושיקום מבנים ואתרים ביישובים השונים; איתור אתרי מורשת לא מוכרים לשימור; תגבור שילוט תוכן, לאתרי מורשת בערים ויישובים הכפריים וכמובן אירועי שבוע שימור, אשר יתקיימו במהלך חודש מאי.

מפגש נאמני המחוז הקרוב כועדת דרום, יום שני ט"ו שבט תשע"ו 25 בינואר 2016 בקבוצת יבנה.

הרשו לי לאחל לכל נאמנינו ומוקירי המועצה לשימור, עבודה שקטה ובטוחה, פורייה ומועילה.

עד כאן לקט פאה ושכחה

יוגב עפר, מנהל המחוז

חנוכת תחנת הרוח מושב לכיש

חנוכת בקתת אום רשרש אילת

דבר היו"ר

לחברי ועדת דרום ונאמני שימור במחוז דרום, שלומות!

דברים אלה נכתבים לקראת ההתכנסות השנייה של ועדת דרום לשנת העבודה תשע"ו 2016. מחשבות רבות מלוות את הנהלת המחוז בשנה האחרונה ביחס לאופן גיוס נאמנים וחברי ועדה, אופן שיתופם בנעשה במחוז ורתימתם לעשייה הרבה העומדת לפתחנו. המרחב הגדול, שמקיף המחוז, מקשה על ריכוז החברים מאילת ועד קבוצת יבנה לפגישות סדורות. אמנם ניתן להביא את דבר המחוז לכל מאן דבעי בתקשורת האלקטרונית, אולם דומה כי אין תחליף למפגש עין בעין המלווה בהדגמה מקומית של מעשה השימור ומהווה הזדמנות לשיח בנושאים דחופים. בישיבה הקרובה אנו מנסים דרך חדשה לגייס חברים ולדיון בהתייחס למרחב מסויים בתוך המחוז הגדול, בידיעה שיהיו כאלה שיעדרו. המפגש יעסוק בשימור בהתיישבות העובדת בצפון המחוז, מתוך כוונה ליזום מפגשים דומים בחבלים אחרים של המחוז ולהגיע לנאמנים במגזרים שונים.

מעשה השימור הוא מפעלם של שוחרי הארץ ונאמניה, בעלי תפקידים בתחומי התכנון, הנוף, החינוך, החברה ועוד. אנו קוראים לנאמני השימור במחוז לפעול ולסייע בגיוס חברים נוספים למען מימוש המטרות והיעדים שהצבנו לעצמנו במחוז דרום, שניתן להתוודע אליהם באתר המועצה לשימור אתרים.

אני מבקש להודות לחברי הועדה ולנאמני השימור במחוז על תרומתם ופעלם בחזית העשייה השימורית.

תחזקנה ידכם
ד"ר אבי ששון יו"ר ועדת דרום

100 מילים על הקמת 11 הנקודות בנגב

אירועי "השבת השחורה" (יוני 1946), היוו זרז למבצע ההתיישבות הגדול והמשמעותי ביותר לפני הקמת המדינה, כשהמטרה היא הכללת הנגב בתחום המדינה היהודית העתידית. תוך לילה, הוקמו 7 קיבוצים ושני מושבים בסגנון חומה ומגדל: אורים, בארי, גלאון, חצרים, כפר דרום, משמר הנגב, נבטים, נירים, קדמה, שובל ותקומה. הבריטים שהגיעו כבר למחרת, לא התערבו ולא ניסו לפנות, אלא עסקו בתחקור זהות בעלי הקרקע. קו המים לישובים מניר עם, אשר תוכנן עוד לפני עלייתם הושלם באוקטובר 1947. בעקבות ועדת החקירה האחרונה של האו"ם "אונסקופ" (יוני 1947), נכלל הנגב בתחום הצעת החלוקה של האו"ם - 70 שנה, כבר אמרנו?

חיים בן יאיר - חלוץ גואלי הקרקעות בחבל הבשור

באחד מימי החורף הבהירים של שנת תש"ס הדרכת, כמנהגי, קבוצה של גמלאי "אגד" באתר המשוקם של "מצפה גבולות"; ספרתי להם, בין השאר, על נפתולי רכישת הקרקעות מבדווי הנגב, הדגשתי את חלקה של יהדות עזה ביצירת הקשר עמם וציינתי דמויות שפעלו גם מישובים אחרים, כגון משפחת בן יאיר מחאן יונס. בתום הסיור, בדרך בחזרה לאוטובוס, התקרבה אלי אשה בעיניים בורקות ולחשה בהתרגשות: "אתה יודע מי אני? אני ויקטוריה בן יאיר מחאן יונס, אחותו של חיים קונה האדמות! הוא נפטר לפני שנתיים, ובעוד ארבעה ימים - הקבלן שמשפץ את ביתו ישליך את כל הניירות שלו. תבוא ותיקח מה שאתה צריך!"...

קרוב לשנה מיינתי ניירת רב-לשונית של אדם מיוחד שלא נפרד מימיו מניר שהיה ברשותו; כל יום פגשתי בפן חדש באישיותו, בפעלו ובתולדות משפחתו, שהיו שזורים בתולדות הארץ - ובעיקר בנגב - מאז תום המלחמה העולמית הראשונה. שמץ מכל מזה - לפניכם.

מוצאה של משפחת יאיר היה ממצרים, לשם הגיעה בראשית המאה הי"ט מהבלקן העות'מאני. משפחת יוסף יאיר העניפה נמנתה על מחדשי הישוב היהודי בעיר עזה בראשית שנות ה-80 של המאה הי"ט, לאחר שהתרוקנה מיהודיה מאימת פלישתו של נפוליאון בונפרטה (1799) ומאז לא חזרו אליה. עם בניו של יוסף, אחיו ואחייניו - מנתה משפחת יאיר שמונה בתי-אב שעסקו במסחר בתבואה, באבטיחי-פקועה, בזרעי-קיקיון ובסידקית בעיקר עם בדווי צפון הנגב. מסורת במשפחה גם מייחסת ליוסף הקמת בית-כנסת סמוך לגבעת עלי מונטר.

אברהם בן יוסף יאיר עלה לגדולה כבר בימי עלומיו: הוא עקר לחאן יונס והפך לסיטונאי אמיד ששלח ידו גם ביבוא וביצוא מוצרי חקלאות ועסקיו השתרעו מהודו ועד כוש - במלוא מובן המלה. אברהם רכש בתים ומגרשים בעיירה והיה מכובד ומקובל על שכניו, שכינהו "אבו-עייש" (על-שם בנו-בכורו חיים, "עייש" בערבית). בשנת 1906, בהיותו בן 21, נשא אברהם את זינטיל - בתו המשכילה והדעתנית של החכם הירושלמי נחמן בטיטו (ששמש בתפקיד ה"חכם-באשי" בשנים 1909-1912, לאחר פטירתו של "הראשון לציון" יעקב שאול אלישר). בת אחרת של בטיטו, מרים, היתה נשואה לנסים אוחנה, רבה של קהילת קהיר - וכך ניטו קשרי המשפחה גם לירושלים ולמצרים.

מתוך 11 לידות של זינטיל נותרו שלושה בנים ושלוש בנות שבילו ילדות מאושרת בחאן יונס, אך איתרע מזלם ואברהם נפטר בדמי-ימיו בשנת 1932. מאז חילקה המשפחה את זמנה בין חאן יונס וירושלים כאשר האלמנה הצעירה מנהיגה את המשפחה - ומתמידה בכך עד זקנה ושיבה. חיים, הבן הבכור (שנולד בערב סוכות תרע"ב - 1911), נרתם לעזרת אמו בפרנסת המשפחה ובעקבות אביו עסק במסחר סיטונאי של מוצרי חקלאות, יצוא תפוזים למצרים ויבוא חטה מסודאן ותמרים מעירק: כבר שנים קודם לכן סבב עם אביו בשווקים ולמד את המלאכה וגם סיים בשנת 1930 - בהצטיינות - לימודי הנהלת-חשבונות בבית הספר "שיעורים למסחר" של שערי ונפחא בירושלים.

חיים היה אוטודידקט מוכשר ושלט היטב בעברית, לאדינו, ספרדית, צרפתית, אנגלית, גרמנית, איטלקית וכמובן בערבית ספרותית ובניבים אחדים של ערבית מדוברת. מאחר ומשפחת יאיר שמרה על קשרים הדוקים עם חאן יונס ומידי קיץ (עד קרוב למלחמת העצמאות) ירדה לעיירה כדי לפקח על נכסיה – היה חיים מעורב בחיי המקומיים, הכיר היטב את השיחיים של בדווי הנגב, עבר הירדן וצפון סיני והיה מקובל עליהם כאיש סודם. משפחת יאיר בחאן יונס גם נתנה מחסה ל"עולים בלתי-לגאליים" שהצליחו מידי-פעם להסתנן ממצרים לארץ-ישראל דרך רצועת-עזה.

לחיים יאיר היתה הכרה עמוקה בצורך לבנות ליהודים בית יציב בארץ-ישראל ואורח חייו בטא בנאמנות את תפיסתו הציונית. עם הגיעו לבגרות שינה את שם משפחתו ל"בן יאיר" (ולדברי אחיו נחמן – על-שם אלעזר בן יאיר ממצדה) ובמקביל לעיסוקו במסחר החל בונה, פשוטו כמשמעו, את הארץ. בראשית פעילותו זאת, זכה במכרז קבלנים של עיריית ירושלים לסלילת הרחובות בדרום שכונת הבורכים (שם התגוררה המשפחה בשכירות תקופה מסויימת ושם גם השתדכה אחותו מרים ליוסף יוחננוף, איש השכונה). כאשר חיים נתקל בקשיים להשגת אבני-בניה מתאימות – רכש בשותפות עם ארבעה ערבים-נוצרים מבית ג'אלה שטחי-חציבה ליד בית לחם, קרא למחצבה "הסלע" והתנה את הפעלת החברה בהעסקת חוצבים יהודים; המחצבה פעלה עד מאורעות תרצ"ו ("המרד הערבי" - 1936) ואז המפעל נסגר עקב התנאים הבטחוניים. קשריו של חיים בבית ג'אלה הביאוהו לרכישת גבעת טרשים מערבית לירושב, שעליה הוא תכנן הקמת ישוב יהודי בן מאתיים בניינים: בעזרת קרוביו במצרים הוא גייס משקיעים והוציא מכרז-קבלנים להקמת הישוב, כאשר התנאי הראשון לקבלנים היה העסקת עובדים יהודים בלבד (לאחר מלחמת ששת הימים שָׁכַן על הגבעה הזאת ביי"ס –שדה הר גילה). גם היוזמה הזאת נפלה עקב פרוץ המאורעות.

בשנת 1932 הצטרף חיים לקבוצת התושבים שחזרה ל"בית וגן" (לאחר נטישתה של השכונה המבודדת בלב החולות במאורעות תרפ"ט) והקים בה בנין בחומרים שסיפקו לו ידידיו הגמלים הבדווים (משכונה נידחת זאת צמחה העיר בת-ים); חיים גם היה מעורב בבניה בשכונת מאה שערים בתל אביב (בסמוך לנווה-צדק).

גולת הכותרת בפעילותו רבת ההיקף של חיים בן יאיר היתה רכישת הקרקעות מבדווים בצפון הנגב, שהחלה עוד בימי חייו של אביו ונמשכה עד מאורעות תרצ"ו. על-אף הזמינות וההיצע של קרקעות אלה (שהיו ברובן חלקות-שוליים דלות), רכישתן היתה כרוכה בקשיים מרובים – משא ומתן מייגע עם הטוענים לבעלות, הסכמת השיח' וכל השכנים (שקבלו על כך שלמונים), נטרול גורמים ערביים אנטי-ציוניים, תשלום כל המסים שהצטברו (ושבדרך כלל לא שולמו קודם למכירה), הוצאות על מודדים, על אגרות-רישום ועל שתדלנים בממשל המנדטורי (שהערים קשיים במסגרת החוק – וגם מחוצה לו – על העברות-בעלות ליהודים). חיים ניצל היטב את קשריו עם בדווי הנגב: בהתחלה רכש חלקות "קרוב לבית" דרומית לעבֶּסֶן ומזרחית לעיר עזה ואחר-כך נחלות רחבות-ידיים בין גבולות (דהיום) לבין חורבות חלוצה, מגרשים בבאר שבע ובסביבתה (למשל, המגרש שעליו נבנה קולנוע "קרן") וכן יותר צפונה, באיזור בארי-רעים (דהיום).

בשנת 1934 יזם חיים הקמת ישוב יהודי בשם "אבן יאיר" על אדמותיו סמוך לפֶּיר שֶׁנֶק (באר צאלים, ליד קבוץ צאלים דהיום). חיים פרסם מודעות על יוזמתו זאת בעתונות היומית, גייס משקיעים בארץ ובחו"ל על-ידי מכירת נחלאות ובינתיים העלה על הקרקע קבוצת צעירים יהודים "תימנים" ובראשם אדם מבוגר בשם חמדי. הם התגוררו באוהלים, זרעו שעורה, כרו באר (אך הגיעו למים מלוחים) ובינתיים הביאו אספקה מעזה; עם בדווי הסביבה הם דיברו בתימנית (הדומה לערבית דרומית) וספרו שהגיעו מחג'אז ובראשם "השיח' הבדווי עֶלִי" ... לאחר העליה על הקרקע כתב חיים מכתב לקק"ל והציע לה להקים "שורה של ישובים עבריים בין עזה לבאר שבע; אבטומוביל אחד יביא את האוכל לכולם ומכונת חרישה אחת תשרת את כולם". קק"ל התעלמה מההצעה, הישוב הבודד לא שרד וחיים החזיר למשקיעים את כספם.

אוהל המודדים של בן יאיר

כדי ליעל את התהליכים
הביורוקרטיים המסובכים
של רכישת הקרקעות,
התקשר חיים בהסכם

שותפות עם עורך-דין תל-אביבי, אך נראה שהלז טמן לו פח: כשהחלו המאורעות בתרצ"ו, נותקו הקשרים העסקיים בין הבדווים והיהודים וגם קרקעות היהודים בנגב נותקו עקב הסכנות בדרכים – ומסתמן חשד כי עורך הדין של חיים מעל בשותפות והעביר לקק"ל את כל אדמות בן יאיר בנגב. מכל מקום, חיים – שחזר לעסוק במסחר למחייתו – ראה בעינים כלות את כל עמלו יורד לטמיון כאשר בשלהי שנות ה-40, המוסדות המיישבים העלו קיבוצים על אדמותיו לשעבר (בעיקר חלוצה, רמת נגב ושורשים=צאלים). עם תום מלחמת העצמאות נכללו שאר נחלות בן יאיר בנגב באדמות הבדווים שנעקרו ממערב הנגב, ועתירותיו לערכאות נדחו כולן.

בשנת 1949 פנה חיים במכתב מפורט אל שרים ומנכ"לים בממשלת ישראל הצעירה בבקשה לאפשר לו להעמיד לרשות המדינה את קשריו ההדוקים עם ערביי הארץ והארצות השכנות; חלק מהגורמים הממלכתיים דחו את הצעתו והשארו לא הגיבו כלל. בתום מלחמת ששת הימים עתר חיים נגד מנהל מקרקעי ישראל להשיב לו את הגבעה ליד בית ג'אלה אך נדחה. ה"כתפיים הקרות" שקבל מהממסד לאורך השנים הרבות הצטברו אצלו לכלל רגשות קיפוח ועלבון עמוק, הסיק כי כל זה קורה בגלל היותו "יהודי ספרדי" ונעשה פעיל ברשימת פ"ש ("ספרדים") שהצליחה להכניס שני חברים לכנסת השניה; חיים רכש בית ביד-אליהו, פעל משם כחבר בקהילת היהודים הספרדים שבשכונה ונבחר כנציג המפלגה בעיריית תל אביב.

אחיו ואחיותיו של חיים בן יאיר הקימו משפחות, אך חיים נותר ערירי וטפל באמו עד יום פטירתה. בשנות ה-70 וה-80 עסק בתיווך נכסי דלא נידי באיזור מישור החוף ונכנס לכמה שותפויות עסקיות שלא רווה מהן נחת. אבל, בבגרותו, פעמיים עוד זכה חיים לעדנה ושב לימי עלומיו: אחרי מלחמת קדש ("מבצע סיני", 1956) ומלחמת ששת הימים, כשנכבשה רצועת עזה, ירד חיים לחאן יונס, התקבל בכבוד-מלכים על-ידי שכניו לשעבר ונוכח לדעת כי לפחות שם זוכרים לטובה את משפחתו ואת פועלו.

* * *

ארכיונו של חיים בן יאיר יהיה בסיס למוזיאון המתוכנן לקום בקיבוץ גבולות ויקרא "מוזיאון בן יאיר לתולדות גאולת אדמות הנגב" שיכלול גם ספריה גדולה, חדר עיון ומפות, אוספים ותצוגות מראשית המאה העשרים (מכשירי גיאודזיה, ספרי-לימוד עבריים, מטבעות ובולים, חפצים של בדווים מצפון הנגב) וכמובן תצוגה ארכיאולוגית.

פורסם לראשונה ב"עת-מול" דו ירחון לתולדות ארץ ישראל מס' 192

דן גזית, קיבוץ גבולות

צריף מוזיאון בן יאיר המיועד בקיבוץ גבולות

מחנה ורד

סיפורה של תחנת הרכבת בבאר שבע ומחלקת הבנייה של המנדאט

חודש אוקטובר 1915, היה חודש משמח לג'אמל פאשה, שליט מחוז סוריה של האימפריה העות'מאנית ומפקדו העליון של הצבא התורכי במחוז - הצלחת הצבא התורכי בקרב גליפולי וכמובן חנוכת תחנת הרכבת בבאר שבע (ורק שלא נשכח לו את טבח הארמנים).

תקופה זו, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, התאפיינה בבנייה מסיבית של "המסילה מזרחית", או סעיף מצרים של המסילה החיז'אזית. תוואי המסילה שהחל בשכם, דרך טול כרם, נחל שורק ודרומה, נבחר באזור השומרון הרחק מסכנת הפגזה מכיוון הים, כשהכוונה להגיע עם המסילה לתעלת סואץ בניסיון הנפל לכיבושה. הייתה זו מסילה צבאית, אשר נועדה להעברת אספקה לחזית, כאשר תחנת הרכבת בבאר שבע תוכננה כתחנה ראשית בקו מסילה זו, לכן נבנו מלבד בית המנהל והטרמינל, מחסנים ומוסכים לקרונות וקטרים.

תחנת הרכבת באר שבע 1916

על ביצוע הנחת המסילה ובניית מאות מעברי מים וגשרים, הופקד מהנדס רכבות מוכשר 'היינריך אוגוסט מייסנר', אשר הקים בין היתר את מסילת הרכבת החיג'אזית. קצב העבודה היה מהיר, כחצי ק"מ ביום, כשאת העבודה מבצעים אלפי חיילים בעבודת

ידיים, ללא כל מיכון. המסילה לא הגיעה בסופו של דבר לייעדה הסופי - תעלת סואץ והעבודה הופסקה באזור העיירה קסיימה. הבריטים אשר סללו מסילת רכבת נוספת מקנטרה לאל עריש לאורך קו החוף בצפון סיני, הקדימו וכבשו את באר שבע בנובמבר 1917 ודחקו את התורכים מארץ ישראל.

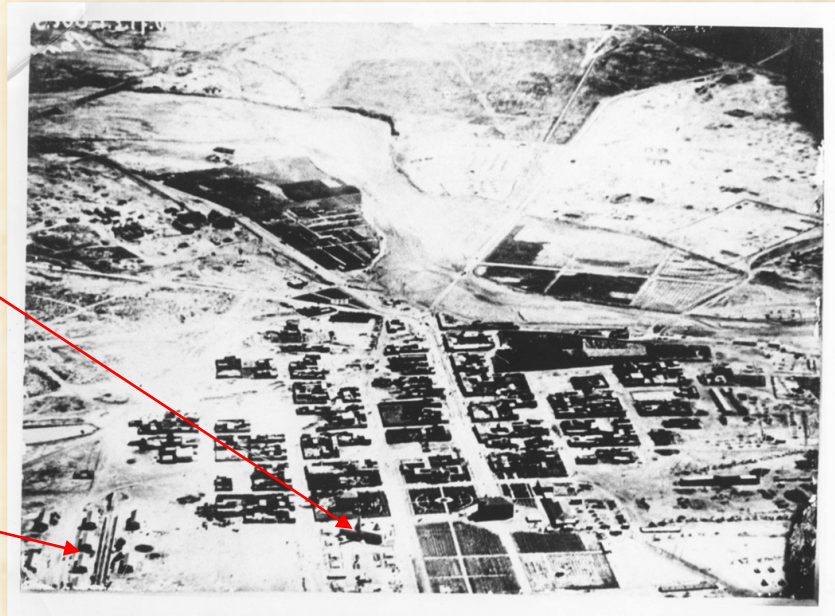

גשר הרכבת התורכי על נחל באר שבע

תחנת הרכבת באר שבע התפרסה על פני שטח גדול, צפונית מזרחית לעיר, שזה עתה נבנתה.

המסגד

תחנת הרכבת - בתי מלאכה ומחסנים

אחר כיבוש באר שבע ע"י הצבא הבריטי, פורקה המסילה שהוליכה דרומה. ב - 1918 נחנכה המסילה מרפיח לבאר שבע (החיבור ע"י שדה תימן), כאשר בקטע המסילה התורכית אפשר היה להבחין בשלוש שורות פסים: מסילה ברוחב 106 ס"מ - סטנדרט עות'מאני, ופס מסילה נוסף המרחיב אותה לסטנדרט בריטי לרוחב 143.5 ס"מ (זוהי לסטנדרט המסילות הקיים כיום). עקב אי כדאיות כלכלית, נסגרו בשנת 1919 קווי הרכבת מבאר שבע צפונה ובשנת 1927 נסגרו הקו לרפיח, המתחם פסק לשמש תחנת רכבת והמבנים הועברו לטובת פקידי ממשל המנדט הבריטי.

ממשל המנדט הבריטי הרס בתי מלאכה ומחסנים, בהותירו על כנם שני מבני מחסנים. בחלק הדרומי של המתחם על החורבות, בנו הבריטים שני מתחמי מגורים לטובת הפקידות המקומית, עפ"י אופי הגריד בה נבנתה העיר העתיקה באר שבע, תוך שימוש באבן מקומית מסותתת ובשילוב מפתחים וקמרונות האופייניים לבנייה בעיר העתיקה.

**אחד ממחסני הרכבת אשר נותרו
בתחום מחנה ורד**

אחר הקמת המדינה, סופחו מבני
הממשל המנדאטורי בעיר לטובת
משרד הביטחון והצבא. לשני מחסני
הרכבת התורכית ששרדו ולגריד
הבנייה המנדאטורית, נוספו במשך
השנים מבנים שונים ומשונים, השטח
גודר בחומה והפך למחנה צבאי -
"מחנה ורד" (יש הזוכרים כי שימש
תחילה את מגורי חיילות מחנה

הפיקוד ואולי מכאן שמו...). ייאמר לשבחו של הצבא - כלל מבני המורשת התורכים והמנדאטוריים
במחנה, כמעט ולא ניזוקו או שונו במהלך השנים ובחלקם אף ניתן למצוא כיום דלתות, חלונות ופרזול
מקוריים.

**מקצת ממבני המורשת
במחנה ורד**

**מחסן הרכבת השני שנותר, הפך לבית קצין
העיר - כבוד גדול לא הוענק לו...**

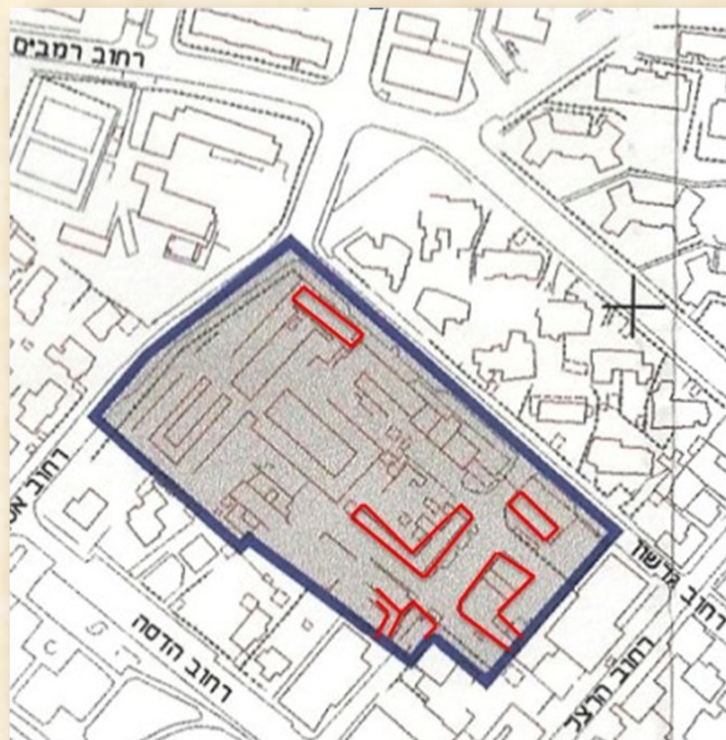
תכנית 2004 למתחם מחנה ורד - 14 מבני 6 קומות

בשנת 2004 הזדרזו במינהל מקרקעי ישראל לשווק את המחנה, התגבשה תכנית בנייה אשר התעלמה לחלוטין ממבני המורשת בתחום המחנה - 6 גושי מבנים בגובה 6 קומות, רחוק מאד מאפיון העיר העתיקה באר שבע. בעקבות מאבק עיקש בהשתתפות נאמני הועדה הציבורית לשימור באר שבע, הוקפאה התכנית. מלבד מבני המורשת, קיים במחנה ריכוז של מבנים שחלקם בנויים מאסבסט, או מקורים באסבסט. התקווה, כי בזמן הקרוב יחל תהליך פנוי מבני המחנה אשר אינם לשימור, לקראת גיבוש תכנית לפיתוח המתחם.

מבני המורשת במחנה ורד, נמצאים ברשימת השימור של עיריית באר שבע וישולבו בצורה זו או אחרת בתכניות הפיתוח של המקום.

יוגב עפר

סקיצת מבני המחנה כפי שהיא היום
באדום - מבני המורשת

70 שנה לעליית 11 הנקודות

קיבוץ גלאון

חבורת צעירים שהתגבשה במסגרת "השומר-הצעיר" בחבל ווהלין שבפולין, קראה לעצמה בשם "גל-און" לאחר עלייתם כמעפילים בשנת 1939 לארץ-ישראל והתיישבותם ב"גבעת-מיכאל" (מצפון-מערב לנס-ציונה ליד "גבעת-האירוסים"). הגבעה שימשה כמחנה להכשרת-התיישבות. החברים עבדו בפרדסים של איכרי המושבות ובסלילת כבישים באזור. בגבעה הייתה רפת קטנה ולול-הודים ואווזים. עקב פרוץ מלחמת-העולם השנייה (ספטמבר 1939) מצבם הכלכלי היה בכי-רע רוב הזמן. לא הייתה עבודה בפרדסים והפועלים הערביים היו יותר "זולים" עבור המעסיקים (שכונו בשם "הבועזים" מהמושבות). חלק מהחבורה התגייס לעבודה בבית-חרושת לריבה של גבעת-ברנר ובנגריה המקומית ייצרו ארגזי-עץ ל"תנובה". היו גם גיוסים של חיילים ופועלים במסגרת הצבא הבריטי. כמובן שחלק מהחברים התגייסו לפלמ"ח. ברבות הזמן נוצרו זוגות חברים שהובילו לחתונות (רק אחרי העבודה! ללא אורחים ומתנות) ונולדו ילדים.

צלצול הפעמון בשעה ארבע אחר-הצהריים, בישר את ההתכנסות (לכוס-תה ופרוסת-לחם עם ריבה) של סיום העבודה, בחדר-האוכל. שני צלצולים בשעה שבע בישרו את ארוחת-הערב. בדצמבר 1945 יצאה משלחת חברים לבדוק מקום-קבע לקבוץ, 5 ק"מ מזרחית לקבוץ גת, על אדמות הכפר בית-ג'וברין. אך הק.ק.ל. והסוכנות-היהודית סרבו למסור את המקום לקבוצה בטענות שונות. במוצאי-יום-כיפור תש"ז, 5-6/10/1946, במסגרת עליית 11 נקודות התיישבות חדשות בנגב, עלו למקום (גם קדמה עלתה באזור זה), מזרחית לקבוץ גת (שנוסד בפברואר 1942) ודרומית לקבוץ כפר-מנחם (שנוסד כמושב ב-1935, "חומה ומגדל" ב-37', ופעם נוספת כקבוץ ב-39'). שלושת הקבוצים השתייכו לתנועת "השומר-הצעיר".

האנשים והציוד רוכזו בקבוץ גת במשך כמה ימים לפני העלייה. הדרך שלוקחת היום 4-5 דקות נסיעה נמשכה באותו לילה כשעתיים. היה צורך לעבור בשקט וללא אורות ליד הכפר זיתא כדי לא להתגלות לכפריים, וכן לא הייתה דרך מסודרת למקום המיועד. על כנף כל רכב ישב "מנווט" שכיוון את הנהג. בוואדי זיתא (נחל גוברין-היום) זרמו מים והיה צורך לרדת ולדחוף את המשאיות. כשהגיעו לגבעה החלו מיד לעבוד. לאחר 36 שעות של עבודה מאומצת, עמד הצריף שעליו התנוסס הדגל הכחול-לבן, והחצר סביבו מתוחמת בגדר-תיל. לכבוד העלייה חיבר חנינא תדיר-אפטר את "שיר השיירה-המנון לגלאון" (מתוך ספר גדוד 53, עמ' 272):

השיירה בלילה צועדת

דרכה מוכנה למשימה

קבוץ גלאון יצא

להתיישבות לחרבת מוסא

להקים נקודה.

(5 בתים נוספים)

...החברים רוקדים "הבה נגילה"

צועקים: לעבודה, ל"הגנה", לפלמ"ח.

כאן קבוץ גלאון יפרח!

השוטרים הבריטים שהגיעו על סוסייהם ממשטרת בית-ג'וברין הסמוכה, והכפריים השכנים באו לבדוק מהו הדבר ש"צמח" בין-לילה תחת אפס. לאחר שוידאו שהכל כשורה (כולל שתיית כוס ויסקי) עזבו את המקום.

כפריי זיתא סיפקו מים לקבוצה והמתיישבים גמלו להם בהשאלת כלים חקלאיים, יעוץ ותכנון בית-ספר בכפר. בהמשך נבנו מספר צריפים ובית-אבן "נוקטה" עבור כלי הנשק החוקיים מהשלטון המנדט הבריטי. חברת "אבן יסוד" סיפקה מכונה לגריסת-חצץ, ואנשים עבדו במחצבה קרוב לשוב. חלקות האדמה היו מפוצלות. חלקן ליד הקבוץ וחלקן רחוק יותר ליד תל-מרישה. השיח' אל-עזי של בית-ג'וברין רצה להחליף אדמות עם הקבוץ, אך "יודעי-דבר" רמזו לקיבוצניקים

שבקרוב יהפוך הכל לשטח ישראל (בתקופה זו היה צורך בהרבה אופטימיות לומר זאת). עקב עזרתו למתיישבים ולצה"ל, קיבל אל-עזי מידידו אברהם קרון (מכפר-מנחם) לאחר המלחמה מקום ליד מושב ינון, קרוב לרכבת וכביש 6.

לאחר הכרזת-האו"ם על חלוקת-הארץ, ב 29/11/1947, השתנו החיים בגלאון כמו בכל הישובים בארץ. הכאיבה להם הידיעה ששלושת הקבוצים נשארים במדינה הערבית לפי התוכנית, הנתק ללא כביש-גישה סלול, והידיעה ש-20 חבריה צריכים ל"הסתדר" לבד. האספקה לגת וגלאון עברה דרך נגבה רק בשיירות המלוות ב"טנדר-נוטרים" מבאר-טוביה או גדרה. השמירה הוגברה מאד ונבנו מספר ביצורים. הילדים והאמהות לא הגיעו לנקודה החדשה. הם נשארו ב"גבעה" בנס-ציונה כל זמן המלחמה עד שהסתיימה. החברים גויסו לפעילות של הפרעה לתנועה המצרית ע"י מיקוש הדרכים ופיצוץ גשרים והמצרים החליטו "לגמור" את הישוב המטריד.

המצור ששמו המצרים על ישובי האזור לא מנע את האספקה שהובאה ב"דרכי-בורמה" (כינוי לדרכים עוקפות). ב 10/6/48 החלו להפגין את גלאון במרגמות כבדות במשך כשעתיים. באותו ערב נהרג החבלן מגדוד 53 של גבעתי, יעקב נונברג, ההרוג הראשון של הישוב (יעקב צויין לשבח גדודי לאחר מותו, יחד עם החבלן יונה גרסטלר, ומפקד-המקום החבר יעקב גורן).

בזמן המצור היה קשר עם קבוץ גת ונגבה באמצעות דגלים במשך היום, ואיתותי-אור (הליו) בלילה. אחראית-הקשר הייתה חנה באואר. כעבור זמן נשלח חנינא תדיר לקורס אלחוט (ויוני-דואר), והפך להיות מוקד הקשר עם רשתות הקשר של ההגנה "אבינועם" ושל הפלמ"ח "תמר", עם המפקדה האזורית-"נפת-גרשון" ועם מפקדת גדוד 53 של גבעתי שהיה אחראי על האזור.

לכל ישובי-קו-החזית היה משוריין צמוד. המשוריין של גלאון זכה בשם "בובלה", נבנה בעבודה עצמית של החברים מגרוטאות שהיו בחצר הקבוץ על שלדת משאית שנקנתה ברמלה. "בובלה" שימש לקשר עם גת ונגבה, השתתף בקרבות חטיבת גבעתי ביפו, אל-עריש ומשטרת עירק-סואידן (מצודת יואב). בעזרתו פינו פצועים למרפאת ד"ר וולף בבאר-טוביה. המשוריין מוצב בחצר הקבוץ עד היום.

ב-12/7/48 (שהוא גם יום העליה לנגבה בשנת 1939) התחוללו קרבות מרים בנגבה והמשלטים בכל האזור. חברי גלאון הצטוו להתקיף את מבנה משטרת בית-גוברין כדי למשוך תשומת-לב הכוחות מצריים. המצרים כתגובה, יומיים אחרי-כן (14/7) פתחו בהרעשת-תותח מרגמות כבדות על הישוב שנפגע ונחרב. העמדה הקדמית הייתה בבאר מדרום לישוב (צמוד לצומת הכניסה של היום) ובה היה אליעזר ברושי עם שני לוחמי-אצ"ל (ממחלקת אנשי-האצ"ל שתגברה את ההגנה בקבוץ). לפתע הותקפה העמדה ע"י חיילי-גדוד מצרי שהתקדם בחסות ההפגזה עד הגדרות במרחק 20 מטר. אליעזר עלה לגג וזרק רימונים על המצרים המסתערים. פיצוץ המוקש החשמלי גרם להרוגים רבים בקרב המצרים ועצר למעשה את ההתקפה ואת כיבוש הקבוץ. למחרת הורד הדגל לחצי התורן במשטרת בית-גוברין, והמגינים ידעו שהיו למצרים נפגעים רבים.

לזכר הנופלים של הקבוץ במלחמות ישראל נבנה קיר זיכרון המוצב במרכז הקבוץ ליד הארכיון. לידו ניצב קיר ועליו תבליט ברונזה "מעפילים" של הפסלת בתיה לישנסקי (1985) לציון הגעתם של הראשונים כמעפילים (חלקם ניצולי-שואה באוניה "אקסודוס").

לאחר סיום המלחמה הגיעו הנשים והילדים מנס-ציונה, והחלו לבנות מחדש את הישוב. בקבוץ נקלטו גרעיני "השומר-הצעיר", בעיקר גרעין "ציון" מארה"ב, גרעיני-חו"ל והשלמות למיניהן.

קבוץ גלאון היום קולט משפחות צעירות מבני המקום ומבחוץ.

לקיבוץ עין-צורים, בשנים הראשונות אחרי מלחמת-השחרור, היה שדה בין קבוץ גת לגלאון אשר עובד ע"י עובדי הפלחה (שיצאו לשבוע-עבודה בשטח). עד היום נושאת החלקה את שם "עין-צורים".

יובל נבו, קיבוץ עין צורים

הצריף הראשון בגלאון

אתר נעלם

חוות אבן ארי - עפר יוגב

800 מ' דרומית לחניון העיר הנבטית עבדת, מזרחה לכביש 40, נסתרת מעין הציבור שכיית חמדה מדברית - חוות אבן ארי.

פרופ' מיכאל אבן-ארי, מדען ואיש ציבור, מומחה לצמחיית מדבר, עלה בשנת 1933 מגרמניה לארץ ישראל והיה מראשוני החוג לבוטניקה של האוניברסיטה העברית בירושלים.

בשנת 1959 הקים מיכאל אבן-ארי, בראשות צוות מחקר של האוניברסיטה העברית, מרכז ניסויים לחקלאות מדברית ברמת נגב.

בחוה שוחזרו מפעלים חקלאיים ונערכו מחקרים בשיטות עתיקות על מידת הצלחתן בגידול צמחים. שוחזרו סכרים וחלקות חקלאיות בהן ניטעו זיתים, רימונים, תאנים וחרובים. נחפרה רשת תעלות למדידת מי הנגר ללימנים. הניסויים בחווה הוכיחו, כי באמצעות השיטות העתיקות אפשר לגדל בהצלחה, עצי שקד, אלת הבוטנה (פיסטוק) ומיני דגנים.

על פועלו בחקר המדבר זכה פרופ' מיכאל אבן-ארי בפרס ישראל לשנת 1987.

לאחר מותו (1989) נקראה החווה על שמו. כיום הפעילות בחווה מועטה. מדי פעם נערכים בה מחקרים, מטעם המכון לחקר המדבר אוני' בן גוריון.

לימנים, תעלות ונטיעות בחווה

מבנה צוות החווה זהיום

צריף החווה ימים ראשונים
צילום - אסף דניאל בן מאיר